נתיבות צדק

אמרות וחידושי תורה לפרשת השבוע וענינא דיומא

בס"ד

פָּרָשַׁת תּוֹלְדוֹת

מקום תפילה

וַיֶּעְתַּר יִצְחָק לַה' לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הִוא וַיֵּעָתֶר לוֹ ה' וַתַּהַר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ (כה כא).

בתרגום יונתן: וַאֲזַל יִצְחָק לְטַוָּור פּוּלְחָנָא אֲתַר דְּכַפְּתֵיהּ אֲבוֹי וְהָפַךְ יִצְחָק בִּצְלוּתֵיהּ דַּעֲתִיד דְּקָבָ"ה מִמַּה דִּגְזַר עַל אִנְתְּתֵיהּ אֲרוּם עַקָּרָא הֲוַת גַּבֵּיהּ עֶשְׂרִין וְתַרְתֵּין שְׁנִין וְאִתְהַפִּיךְ בְּגִינֵיהּ דַּעֲתִיד דְּקָבָ"ה מִמַּה דִּגְזַר עֲלֵיהּ – **יצחק הלך להר המוריה מקום ששם עקד אותו אביו ושם התפלל** והפך את דעת הקב"ה על אשתו העקרה.

האבות הקדושים שכל מהותם היה חיבור ודיבוק בהקב"ה, בכל זאת כשהיו צריכים לפעול בתפילתם הם הלכו למקום מיוחד. ולא התפללו במקומם, ותמוה הדבר, מדוע היו צריכים ללכת להתפלל במקום מיוחד, והרי בכל מקום שהם נמצאים שכינה עימהם.

וכן אצל יעקב אבינו כתוב "ויפגע במקום" (כח, יא) ומפרשים חז"ל שאמר אפשר עברתי על מקום שהתפללו בו אבותי ואני לא התפללתי... מיד ויפגע במקום.

ותמוה, הרי יעקב אבינו היה מרכבה לשכינה, ובכל מקום שהלך שכינה עימו, ואם כן הרי הוא יכול להתפלל בכל מקום שהוא נמצא, ולשם מה הצטער על כך שלא התפלל במקום שהתפללו בו אבותיו.

נמצינו למדים מכאן יסוד נפלא בתפילה, עד כמה גדולה מעלת מקום התפילה, ומקום שהיה בו עקידת יצחק ומקום שהתפללו בו אבות קובע חשיבות לעצמו, והתפילה במקום זה מעלה מיוחדת לה, ומתקבלת יותר ברצון לפני הקב"ה.

אמרו חז"ל (ברכות ו,ב): 'כל הקובע מקום לתפלתו - אלקי אברהם בעזרו. וכשמת - אומרים לו: אי עניו, אי חסיד, מתלמידיו של אברהם אבינו! ואברהם אבינו מנא לן דקבע מקום? דכתיב וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם'.

ביאר **הצל"ח** וז"ל: 'ונראה דעיקר טעמא של קביעות המקום, לפי שהמקום ההוא כיון שהתפלל שם קנה המקום קדושה, ושוב כשמתפלל פעם שנית קדושת המקום מסייע לו שתקובל תפלתו'.

***

כתב **רבינו הגדול רבי יוסף שלום אלישיב:** על הפסוק (בראשית יט,כז) "וַיַּשְׁכֵּם אַבְרָהָם בַּבֹּקֶר אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר עָמַד שָׁם אֶת פְּנֵי ה' ", אומרים חז"ל, כי אותו המקום שנתקדש כמקום תפילה, לשם חזר אברהם להתפלל בו. ומכאן לומדים חז"ל, שהקובע מקום לתפילתו אלקי אברהם בעזרו.
וב"ליקוטי אנשי שם" כתב על הפסוק הזה: 'וכתב הגאון וכו' וז"ל, בעיני ראיתי נסיון שהיה לי כמה חדרים ולא חשקה נפשי ללמוד, רק בחדר אחד, הגם שלא היה שם מנוחה שלימה. אחרי זה נודע לי שזה החדר היה לפני כמה שנים מקום מיוחד לגדול אחד אשר למד שם כמה שנים לילה ויום'...
ולכן, המקום אשר האדם התפלל בו כבר, הריהו מוכשר ומוכן יותר לקבלת תפילתו.

***

רבינו הגדול רבי אלעזר מנחם מן שך אמר בשיחה בישיבה: על הפסוק שנאמר על יעקב אבינו (בראשית כח,יא) "וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם", מובא בחז"ל (חולין צא,ב), שאמר יעקב 'אפשר עברתי על מקום שהתפללו אבותי, ואני לא התפללתי'.
יש הסבורים שאין זה משנה באיזה מקום מתפללים, אלא העיקר שמתפללים. אך ממה שיעקב אבינו ביקש להתפלל במקום שהתפללו בו אבותיו, אנו למדים על כך שיש חשיבות למקום התפילה. ואם זהו מקום שהתפללו בו כבר, ובמיוחד אם התפללו בו צדיקים, בוודאי יש בו מעלה מיוחדת.
וכן מובא בגמרא (ברכות ח,א) על רבי אמי ורבי אסי, שאף על גב שהיו להם שלושה עשר בתי כנסיות בטבריה, הם הקפידו להתפלל 'ביני עמודי היכא דהוו גרסי', דהיינו במקום לימודם, שהמקום נתקדש בקדושת התורה.
ועל כן - הוסיף רבינו הגדול - **בוודאי שכדאי להתפלל במקום שצדיק כהמשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין התפלל בו.**

כדי להשיג האמת רשאים לפעול בערמה

"וַיַּעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלַךְ וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת הַבְּכֹרָה" (כה,לד).

ונמצא בספר ר' יהודה החסיד, מכאן אתה למד שאם יש ביד רשע ספר תורה או מצווה אחרת דמותר לצדיק לרמותו וליטלו ממנו (**דעת זקנים מבעלי התוס'**).

במדרש (מדרש רבה ס"ג י"ג) איתא: מָה רָאָה אָבִינוּ יַעֲקֹב שֶׁנָּתַן נַפְשׁוֹ עַל הַבְּכוֹרָה, דִּתְנֵינָן עַד שֶׁלֹּא הוּקַם הַמִּשְׁכָּן הָיוּ הַבָּמוֹת מֻתָּרוֹת וַעֲבוֹדָה בַּבְּכוֹרִים, מִשֶּׁהוּקַם הַמִּשְׁכָּן נֶאֶסְרוּ הַבָּמוֹת וַעֲבוֹדָה בַּכֹּהֲנִים, אָמַר יִהְיֶה רָשָׁע זֶה עוֹמֵד וּמַקְרִיב, לְפִיכָךְ נָתַן נַפְשׁוֹ עַל הַבְּכוֹרָה.

נמצא שמה שיעקב קנה את הבכורה מעשו היה בכדי למנוע חילול השם.

ב"**שפת אמת**" כתב: יעקב לקח את הברכות במרמה והוטב בעיני השי"ת, מכך אנו למדים כי כדי להשיג האמת רשאים לפעול בערמה. וכמו שאמרו חז"ל (ברכות יז,א): 'לעולם יהא אדם ערום ביראה', ופירש **רש"י**: 'להערים בכל מיני ערמה ליראת בוראו'. כיון שעיקר הרצון לבוא לאמת אינו בכלל שקר, ואדרבא זה תיקון השקר.

***

בזמן הבחירות בעיר פוניבז' בליטא היתה רשימה של החרדים ורשימה של הציונים. הציונים שונאי התורה הכריזו: ארור מי שיצביע לרשימה של החרדים.

קם **הרב מפוניבז'** ואמר: את הכל הם לקחו מאתנו, מחנוכה הם עשו חג של גבורת 'כוחי ועוצם ידי', מפורים עשו תהלוכות של ליצנות והוללות, משבועות עשו חג של מאכלי חלב ותהלוכות של סלי פירות, עכשיו את ה'ארור' הם רוצים לקחת מאתנו. אבל דבר אחד הם לא יכולים לקחת מאתנו - את ה'ברוך', מי שירצה ברכות - לא יבוא אליהם, הוא יבוא אלינו!

ובזה גם יתבאר התימה על מה ולמה נזעק עשיו והקפיד על גניבת הברכות, והלא עשיו כפר בעיקר ואם כן מה אכפת לו מי נטל את הברכות? אלא שעשיו ידע את האמת, שהברכות מגיעות מיצחק...

אדם קובע לעצמו את השכר כפי הערכתו

"וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכְרָה כַיּוֹם אֶת בְּכֹרָתְךָ לִי: וְיַעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלַךְ וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת הַבְּכֹרָה" (כה,לא–לד).

מבואר כי יעקב אבינו קנה את הבכורה שאין שיעור לשוויה וערכה, בעד "לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים". ולכאורה קשה, הרי ההלכה היא שאם במקח יש אונאה יותר משתות - בטל המקח, ובמכירת הבכורה ליעקב בודאי היתה האונאה יותר משתות, ואם כן היה המכר צריך להיבטל?

כתב ה"**הפלאה**" (בהקדמה לחידושיו על הש"ס), וזה לשונו: 'ועוד אמרו (אבות ב,א) הוי מחשב הפסד מצוה וכו', יפלא, הא אי אפשר לידע ואיך יחשב'.

'אמנם נראה הענין הוא, אמרו חז"ל (חולין פז,א) שרבן גמליאל חייב לאחד עשרה זהובים בעד שכר שכיסה דם בשביל שלקח מאת רעהו הברכה, וכן הוא מבואר בתוס', ויפלא למה עשרה זהובים, ומי הגיד לו זה?'

'אמנם נראה דהשכר הוא לפי רצון האדם, דהיינו לפי חשיבות המצוה אצלו. ואם היתה המצוה חביבה לו בעיניו כמו סך אלף זהובים, אז מגיע לו גם כן שכר בודאי אלף זהובים, ואם יותר - יותר. נמצא נראה לפרש שניסה רבן גמליאל לאותו האיש והיה שוה בערכו כמו עשרה זהובים אמירת הברכה, לכך חייב אותו עשרה זהובים'.

'נמצא שפיר אמרינן הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה, כפי אשר תפסיד כך יהיה שכרך, ושכר עבירה וכו', למשל אדם חילל שבת עבור שכר עשרה זהובים, נמצא המצוה אינו שוה אצלו רק עשרה זהובים גם כן'.

'נמצא מהראוי שלא יתנו שכר שמירת השבת כי אם עשרה זהובים, כיון שאינו חשוב אצלו יותר, אם כן שפיר אמר שיחשוב ויזהר במצוה קלה כבחמורה, כי שכר הקלה טוב כבחמורה', עכ"ד.

ולפי דברי ה"הפלאה" יתבאר עניין מכירת הבכורה ליעקב. כשעשיו הסכים למכור את הבכורה בעד "לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים", בכך הוא הראה שהשווי של הבכורה בעיניו הוא - "לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים". ואם כן, כאשר הבכורה נמכרה בשווי האמיתי שלה אצל המוכר - אין כאן אונאה. ואכן התורה מעידה על עשו: "וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת הַבְּכֹרָה".

יש לציין כי **רבינו ראש הישיבה** אמר על דברי ה"הפלאה" בביאור חיובו של רבן גמליאל עשרה זהובים על כיסוי הדם: זה חידוש גדול, אבל זה "הפלאה" מפורש. וכששאלתיו אם להשאיר את הדברים, אמר: חשוב שיידעו את ה"הפלאה", תכתוב את דבריו מילה במילה.

***

רבי שמואל דוד וואלקין שהיה תלמיד הישיבה בראדין, כותב בספרו את הדברים הנוקבים דלהלן: שמעתי מפה קדשו של ה"**חפץ חיים**" שאמר, שאת המחיר והשכר על תורתו ומצוותיו קובע כל אדם בעצמו, איש איש לפי עניינו ומעשיו!

כגון: אדם קבע זמן לתורה או לתפילה, וכמעשה שטן בדיוק באותה עת הזדמן לפניו איזה עסק מסחרי שיוכל להרויח ממנו רווח גדול. אך בכל זאת התגבר האדם על יצרו ולא פנה אל רהב של בצע כסף וזהב, אלא חישב דרכיו והשיב רגליו לעדות ה' ומצוותו. הרי בכך הוא הוכיח בעליל שהוא מעריך את מעלת התורה והתפילה במחיר גבוה יותר מהרווח הרב שנזדמן לו בעסקי מסחרו.

הקב"ה משלם לאיש כפרי דרכיו ומעלליו מידה במידה, ועל כן לעתיד לבוא ישלם לאדם כמפעלו, באותו שיעור וערך כפי שהתורה והתפילה והמצוות חשובות בעיניו.

אך אם בשעה שהולך האדם ללמוד או להתפלל, מזדמן לו להרויח איזה רווח מועט של כמה פרוטות, והוא מניח חיי עולם ומתעסק בחיי שעה, הרי מעשיו מוכיחים עליו בעליל שהתורה והמצוות אינן שוות בעיניו אפילו כמה פרוטות. ואשר על כן, בהגיע עת פקודה, בבואו לקבל את שכרו בעולם הגמול, יקבל כפי השיעור המועט שקצב הוא בעצמו - לעצמו, בלתי איש זולתו! והדברים הללו נוקבים ויורדים חדרי בטן, ועל זה ידוו כל הדוויים...

***

נמצינו למדים כי האדם קובע לעצמו, מהו השכר שיקבל על המצות שעשה. פעמים שאדם מוותר על מצוה, בשביל דברים פעוטים של מה בכך, אשר ערכם אינו עולה על פרוטות אחדות. וכגון שמפסיק באמצע הלימוד כדי לפטפט עם חברו, הרי בזה הוא מראה שהתורה - אשר אין ערוך לשוויה - אינה שווה בעיניו יותר מפטפוט עם חבר - כמה מבהילים ונוראים הדברים.

זכירת יום המוות

"וְיַעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלַךְ וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת הַבְּכֹרָה" (כה,לד).

כתב **הרמב"ן:** בז לדבר יחבל לו (משלי יג יג) אבל כבר אמר הטעם שבעבורו נאות למכירה מפני שהיה הולך למות בצודו החיות וקרוב הוא שימות בחיי אביו ואין לבכורה שום מעלה רק אחרי האב ומה תועיל לו הבכורה ואמר ויאכל וישת ויקם וילך ויבז כי אחר שאכל ושתה חזר השדה אל צידו וזו סיבת בזוי הבכורה כי אין חפץ בכסילים רק שיאכלו וישתו ויעשו חפצם בעתם ולא יחושו ליום מחר.

מבואר שדווקא זכירת יום המוות גרם לעשו לפריקת עול "וילך ויבז", וצריך ביאור שהרי בגמרא איתא שדווקא זכירת יום המוות הוא מסייע לגבור על היצר.

א"ר לוי בר חמא אמר ר"ש בן לקיש לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנא' (תהילים ד-ה) רגזו ואל תחטאו. אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה שנאמר אמרו בלבבכם אם נצחו מוטב ואם לאו יקרא קריאת שמע שנאמר על משכבכם אם נצחו מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה שנאמר ודומו סלה. (ברכות ה' ע"א).

אלא מכאן מוכח, שזכירת יום המוות בלבד אינה מעוררת את האדם להתגבר על יצרו, אלא רק אחר שמרגיז את יצר הטוב על יצר הרע – מלחמת היצר, ועסק התורה, וקריאת שמע – קבלת עול מלכות שמים זכירת יום המוות יביא את האדם לגבור על יצרו.

ושמעתי **מאמו"ר הגאון רבי זאב לף שליט"א** להוסיף בזה:

המשנה אומרת באבות (ג' א') עֲקַבְיָא בֶן מַהֲלַלְאֵל אוֹמֵר, הִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים וְאִי אַתָּה בָא לִידֵי עֲבֵרָה. דַּע מֵאַיִן בָּאתָ, וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ, וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן. מֵאַיִן בָּאתָ, מִטִּפָּה סְרוּחָה - מכלום, וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ, לִמְקוֹם עָפָר רִמָּה וְתוֹלֵעָה – למקום שגופך יאכל ולא יישאר ממנו. וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן, לִפְנֵי מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא.

זכירת יום המוות – שאתה לא תחייה כאן בעולם אמור להביא את האדם להעריך את חשיבות וערך החיים.

לפני חטא אדם וחוה, האדם היה אמור לחיות לעולם, ובהגיע הזמן לעבור לעולם הבא, ולאחר החטא נגזר שהאדם יחיה רק מאה ועשרים שנה, וביאר הספורנו שזה לא היה בתורת עונש, אלא שהם לא העריכו

את חשיבות החיים ומעלת החיים, שעשו דברים שמנוגדים את חשיבות החיים, והקב״ה רצה שיעריכו את חשיבות החיים, ולהשתמש עם החיים כמו שצריך, ולכן הקב״ה הגביל את החיים, לא חיים לעולם, ויש לאדם רק כמות מסויימת של זמן שהוא חי, ועל ידי כך הוא יעריך את החיים, שדבר שאינו מוגבל לא מעריכים את החשיבות של כל שניה.

שלושת הדברים המובאים בגמרא שאותם יעשה האדם לגבור על יצרו, ״לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע״, ״יעסוק בתורה״, ״יקרא קריאת שמע״, ״יזכור לו יום המיתה״. מביאים את האדם להסתכלות הנכונה כמה חשובים הם החיים, ועלי ידי כך האדם יבין שהוא צריך לנצל את החיים. וכנגדם אומרת המשנה שלשה דברים שיתבונן בהם ולא יבוא לידי חטא – ״דַּע מֵאַיִן בָּאתָ, וּלְאָן אַתָּה הוֹלֵךְ, וְלִפְנֵי מִי אַתָּה עָתִיד לִתֵּן דִּין וְחֶשְׁבּוֹן״.

״לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע״ – מראה לאדם שהוא בן אדם וחי במלחמה תמידית עם היצר הרע, ותמיד צריך לעמוד על המשמר. וכנגד זה אומרת המשנה באבות ״דע מאין באת״ – אתה בסך הכל בשר ודם, ושום דבר לא בא בקלות.

״יעסוק בתורה״ – כנגד זה אומרת המשנה ״דע... ״ולאן אתה הולך״. אתה תמיד ״הולך״ לקראת משהו, אתה חי כסדר חיים של ״הולך״ לעולם הנצח, ואם כן תבין שתורה ומצוות זה הדבר הכי חשוב, אם אתה רוצה שיהיה לך מה לקחת אתך למקום שאתה הולך אליו – לעולם הבא שהוא עולם רוחני שלשם לא תוכל לקחת עמך את כל עניני העולם הזה, הקניינים הגשמיים, ולכן – עסוק בתורה.

״יקרא קריאת שמע״ שהוא קבלת עול מלכות שמים, הוא כנגד – ״דע לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון. ורק אחרי שהאדם יזכור ויחיה ג׳ ענינים אלו, זכירת יום המוות יביא אותו לגבור על יצרו הרע.

ינחני במעגלי צדק״
מהנהגותיו ואמרותיו של
מו״ר מרן ראש הישיבה הגאון רבי דוב צבי קרלנשטיין זצוק״ל

כששמע מרן זצוק״ל איך שמבררים אצלי על בחור מהישיבה, ושוב שואלים ושוב שואלים על כישרון והאם הוא יכול להיות ר״מ בישיבה, וצעק, תוריד אותו תוריד אותו, וסיפר: פעם, אחד בירר אצל הרב זצ״ל מפוניבז׳ על בחור בצורה כזו, והרב אמר לו: אני יודע שבשבילך זה שידוך מצוין, אבל בשבילו זה שאלה קשה, אם הוא יבאו לברר אצלי עליך אני לא יודע מה אני יגיד לו... סיים מרן: צריך לשמור על הכבוד של הבחורים.

* * *

מרן זצוק״ל דיבר על הענין שלקבל חתנים טובים צריך זכויות, ולא מספיק כסף, וסיפר זמן קצר לפני שהתחתנתי היה גביר ידוע בת״א ששתי בניו באו ללמד בישיבה, הם היו כאלו מוחות חלשים, והאבא אמר פעם משפט, הבנים שלי הם חלשים מאוד, מה אני יכול לעשות, אבל חתנים, כסף יש לי, אני ייקח עדים בהון תועפות ויהיה לי עדים חזקים, זה לא היה ככה, עדים אחד היה נישט קשה, בשביל עדים צריך זכויות, יהיה לאחד מיליון דולר, צריך זכויות, כבשא דרחמנא.

* * *

סיפר מרן: האירוסין של הגאון רבי שלמה ברמן היה על הגג של מרן החזו״א, והסטיפלער ישב לו בפינה, ושאלו את הסטיפלער, דיברת כבר עם הבחור? והסטיפלער אמר לא, אז השואל אמר, אני לא מבין אתה לוקח חתן לבת שלך ובכלל לא דיברת איתו?! ענה לו הסטיפלער, בנויארק הייתי, לא, ואני יודע שהיא גדולה!

* * *

בשטר תנאים אמר שיהיה כתוב מתי שיתרצו שני הצדדים, ולא מתי שנתרצו.

* * *

לחתן שביקש את ברכתו של מרן (בליל פורים) אמר: מה אתה צריך ברכות, אתה עובר שנים בישיבה עם כזה התמדה, כזה שקיעות בלימוד, אתה צריך ברכות? תיתן אתה ברכות. וכשביקש שוב, אמר תתפלל אתה להקב״ה, שהזיווג יעלה יפה, ותזכה לדורות ישרים מברכים.

נערך ע"י ש.ל.ל. © כל הזכויות שמורות